

PROCESEVALUATIE GEDRAGSINTERVENTIE RESPECT LIMITS

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

PROCESEVALUATIE
GEDRAGSINTERVENTIE
RESPECT LIMITS

- Samenvatting -

Auteurs:
Lianne Bertling MSc
mr. drs. Willemijn Smit
dr. Maartje Timmermans

m.m.v.
Bertine Witkamp MSc

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315

Amsterdam, februari 2016
Publicatienr.: 15049
Narcisnr.: OND1359165

© 2016 WODC, Ministerie van Veiligheid & Justitie.

Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC.

SAMENVATTING

Aanleiding en doelstelling procesevaluatie Respect Limits

Respect Limits (hierna: RL) is een ambulante individuele gedragsinterventie voor jongens, gericht op het herkennen en respecteren van seksuele grenzen. De doelgroep bestaat uit jongens tussen de twaalf en achttien jaar, die niet eerder zijn veroordeeld voor een seksueel delict. Het doel van RL is het voorkomen van zedenrecidive bij jongens die seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben vertoond. Om dit doel te bereiken, zet de training in op het beïnvloeden van attitudes en cognities die ten grondslag liggen aan het seksueel grensoverschrijdende gedrag. Daarnaast worden delictgerelateerde vaardigheden verbeterd, zoals het vergroten van het zelfregulerend vermogen en het leren omgaan met groepsdruk of andere vormen van sociale beïnvloeding. RL wordt in drie varianten aangeboden (10 bijeenkomsten, 15 bijeenkomsten of 20 bijeenkomsten van 1,5 uur). Afhankelijk van het leervermogen en de mate van delictondersteunende attitudes en/of vaardigheidstekorten, wordt een van de drie beschikbare varianten, variërend in duur en intensiteit, gegeven.

De interventie is ontwikkeld door Rutgers en wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Raad voor de Kinderbescherming (hierna: RvdK). In november 2012 is Rutgers gestart met de uitvoering van Respect Limits. Gedurende de onderzoeksperiode heeft de RvdK het uitvoeringscontract met Rutgers niet verlengd.

De interventie is in 2012 erkend door de voormalige Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie. Binnen vijf jaar na het moment van erkenning dient de doeltreffendheid van de interventie te worden aangetoond. Nog eens drie jaar later dient de effectiviteit te worden onderzocht. Een essentiële voorwaarde voor doeltreffendheid en effectiviteit is dat de uitvoering van het programma op orde is, de zogenoemde programma-integriteit. Om dit te onderzoeken, moet een procesevaluatie van RL worden uitgevoerd. Regioplan heeft in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Veiligheid en Justitie de procesevaluatie uitgevoerd in de periode mei 2015 tot en met januari 2016.

De vijf hoofdvragen die in het onderzoek beantwoord moesten worden, luiden als volgt:

1. In hoeverre wordt de gedragsinterventie RL uitgevoerd volgens de handleidingen?
2. Indien er zich knelpunten voordoen bij de uitvoering van de gedragsinterventie RL, wat zijn daarvoor de redenen?
3. Wat zijn de bevorderende en belemmerende factoren bij de implementatie van de gedragsinterventie RL?
4. Hoe beoordelen de betrokken instanties de gedragsinterventie RL en wat zijn hun ervaringen?

5. Wat valt uit de resultaten van deze procesevaluatie te concluderen over de eventuele haalbaarheid van een doeltreffendheidsstudie en effectevaluatie?

Opzet van het onderzoek

In de procesevaluatie zijn een multi-method- en multi-informant-aanpak gebruikt. Dit betekent dat de gegevens aan de hand van verschillende onderzoeksmethoden en verschillende informanten zijn opgehaald. De medewerkers van RL (manager, twee opleiders/supervisors en zeven trainers) zijn bevestigd over de implementatie van RL, de mate waarin RL wordt uitgevoerd volgens de handleidingen, welke knelpunten zich voordoen bij de uitvoering, hoe zij RL beoordelen en de samenwerking met de RvdK. De gedragsdeskundigen en raadsonderzoekers (vijf gedragsdeskundigen en vijf raadsonderzoekers) zijn bevestigd over de totstandkoming van een advies voor RL en met de coördinatoren taakstraffen (vijf) zijn de samenwerking met Rutgers en de uitvoering van RL besproken. Tot slot is met drie rechters gesproken over hun afwegingen om al dan niet RL te adviseren. Het registratiesysteem van Rutgers heeft ons informatie verschaft over de instroom/uitval, kenmerken van jongens, slachtoffer en delict, motivatie tot deelname en de mate waarin jongens en ouders tevreden zijn over de begeleiding en training RL. In aanvulling op de gegevens uit het registratiesysteem voerden we een beknopt dossieronderzoek uit bij RL. De dossiers van de RvdK zijn geanalyseerd met als doel om a. vast te stellen in hoeverre de bereikte doelgroep voldoet aan de criteria voor RL (n=46) en b. de potentiële doelgroep in kaart te brengen op basis van het LIJ 2b-instrument (n=64). Op een aantal aspecten hanteert de RvdK aanvullende en/of andere inclusiecriteria dan in de handleiding van Rutgers wordt beschreven, omdat ten tijde van het schrijven van de handleiding van Rutgers het LIJ nog niet uitontwikkeld was. In het dossieronderzoek zijn de inclusie- en exclusiecriteria van de RvdK gehanteerd, omdat deze in de praktijk worden gebruikt. De observaties van video-opnames boden tot slot de gelegenheid tot inzage in de *realtime* uitvoering van RL. Dit vormde een aanvulling op de gegevens uit de interviews en registratiesystemen.

Resultaten

Doelgroep RL

In de periode van 1 november 2012 tot en met 7 augustus 2015 zijn in totaal 46 jongens ingestroomd. Dertig jongens zijn ingestroomd in variant 1 van RL (kortste traject), vijftien jongens in variant 2 en één jongen in variant 3 (langste traject). Met uitzondering van één jongen, hebben alle jongens de training volledig doorlopen. In dezelfde periode hebben de ouder(s) van de jongens in 24 trajecten deelgenomen aan een ouderbijeenkomst en het evaluatiegesprek. Daarnaast hebben de ouder(s) in zestien trajecten deelgenomen aan de oudermodule. Bij de start van de training zijn de jongens gemiddeld 15,8 jaar. Nagenoeg alle jongens hebben de Nederlandse nationaliteit. Over de culturele

achtergrond van de jongens is bekend dat ruim de helft van de jongens uit een Nederlands gezin komt (n=25) en ruim een derde uit een niet-westers gezin (n=16), waarbij de Marokkaanse culturele achtergrond het vaakst voorkomt. De helft van de jongens woont bij beide ouders en drie op de tien jongens wonen alleen bij hun biologische moeder. Een derde van de jongens volgt een basisberoepsgerichte/kaderberoepsgerichte vmbo-opleiding en 17 procent volgt een mbo-opleiding. Geen enkele jongen is eerder veroordeeld voor een zedendelict.

Een derde van de jongens is vervolgd voor (onder andere) aanranding; gevolgd door een op de tien jongens die is vervolgd voor gemeenschap met iemand beneden de twaalf jaar, ontucht met een kind of verkrachting. Over de wijze van plegen is bekend dat een kleine meerderheid het delict in groepsverband heeft gepleegd en in iets minder gevallen alleen. Het slachtoffer is in nagenoeg alle gevallen een meisje of een vrouw en in de meeste gevallen is het slachtoffer een bekende van de jongen (kennis, buurtgenoot of medescholier).

Van de ingestroomde doelgroep voldoet één jongen aan alle inclusiecriteria. Daarnaast lijken twee andere jongens te voldoen op basis van de gegevens die bekend zijn. Van deze twee jongens zijn echter de J-SOAP D-score en hun motivatie voor deelname aan RL onbekend. Daarnaast was een klein deel van de ingestroomde jongens op basis van de exclusiecriteria niet in aanmerking gekomen voor deelname aan RL. De ingestroomde jongen die als enige aan alle inclusiecriteria voldoet, scoort niet op de exclusiecriteria van RL en komt dus (als enige) volledig in aanmerking voor deelname aan RL.

Potentiële doelgroep RL

De omvang en kenmerken van de potentiële doelgroep RL zijn onderzocht door bestudering van de zaken bij de RvdK waarin de uitkomst van het LIJ wijst op RL, maar geen RL-advies is afgegeven, dan wel geen oplegging van RL heeft plaatsgevonden. Er lijken 24 jongens te voldoen aan de inclusiecriteria voor RL op basis van de gegevens die bekend zijn. Van slechts vier van deze jongens is echter de J-SOAP D-score bekend, dus in hoeverre deze groep daadwerkelijk voldoet aan de inclusiecriteria voor RL is moeilijk te zeggen. Een groot deel van de jongens in de potentiële doelgroep wordt echter uitgesloten op basis van de exclusiecriteria. In vergelijking met de ingestroomde doelgroep is bij de onderzochte potentiële doelgroep substantieel vaker sprake van psychosociale problematiek en/of onderliggende psychopathologie of ernstige gedragsproblematiek, waardoor deelname aan RL wordt verhinderd of RL niet voldoende is.

Met raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen zijn de afwegingen besproken die worden gemaakt in het al dan niet adviseren van RL. In de gesprekken wordt opgemerkt dat het LIJ alléén niet goed is toegerust om een goede inschatting te maken voor de indicatiestelling RL. In de praktijk wordt door de geïnterviewde raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen de J-SOAP D vaak als leidend (en van meerwaarde) geacht, in plaats van de

scores op de domeinen attitude en vaardigheden van het 2b-instrument, omdat de J-SOAP D naar hun mening in staat is goed inzicht in de (risicovolle) seksuele ontwikkeling te genereren. Daarnaast is gesignaleerd dat ouders na een zedendelict dikwijls al vrijwillige hulpverlening hebben ingeschakeld. Raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen maken dan de afweging of RL in de gegeven situatie meerwaarde heeft. Ook is genoemd dat de RvdK signaleert dat de problematiek zich niet alleen concentreert rondom seksualiteit. In deze gevallen ligt het volgens de RvdK meer voor de hand om een interventie te adviseren die verschillende aandachtsgebieden beslaat. Met rechters is tot slot gesproken over de redenen waarom een RL-advies niet zonder meer leidt tot een oplegging. Door kenmerken die inherent zijn aan zedendelicten, zijn deze zaken moeilijk bewijsbaar. In de regel volgt dan vrij-spraak of een zaak wordt geseponneerd. Ook kan een rechter tot de conclusie komen dat van RL geen pedagogische meerwaarde is te verwachten, gezien de lange termijn die is verstreken na het plegen van het delict.

Uitvoering RL (programma-integriteit)

De uitvoering van RL vindt in grote mate plaats zoals beoogd. Op de context-factoren wordt in de uitvoering op een drietal (kleine) aspecten afgeweken van de managementhandleiding. De rol van opleiders en supervisors is gecombineerd en de rol van regiocoördinator is belegd bij de manager in plaats van bij de trainers. Daarnaast is bij één uitvoerend trainer (wegens ziekte) niet volledig voldaan aan de vereisten voor het behoud van de trainerslicentie. Tot slot hebben de beoordelingsgesprekken van de trainers met de manager telefonisch plaatsgevonden in plaats van face to face. Met betrekking tot de uitvoering van RL is opgemerkt dat slechts in enkele gevallen een uitzondering wordt gemaakt op de beoogde duur en intensiteit van de training en de toepassing van de beoogde werkvormen uit de kernmodule.

Ervaringen

Zowel de coördinatoren taakstraffen als de trainers ervaren dat het merendeel van de jongens (intrinsiek) gemotiveerd is om deel te nemen aan RL. De resultaten van de motivatiethermometer die de jongens invullen, bevestigen dit positieve beeld. De hoge motivatie kan verklaard worden doordat het deel uitmaakt van de inclusiecriteria voor RL. De coördinatoren taakstraffen en trainers ervaren eveneens dat ouders van de jongens over het algemeen gemotiveerd zijn om deel te nemen/hun zoon te ondersteunen. Uit de vragenlijsten die zij aan het eind van de training invullen, blijkt dat zowel de jongens als hun ouders zeer tevreden zijn over de begeleiding die de trainer heeft geboden, de duur van de training en de opdrachten. Ook de geïnterviewde trainers en coördinatoren taakstraffen zijn over het algemeen positief over RL. De trainers vinden het met name prettig dat de training overzichtelijk en gestructureerd is. Wat zowel trainers als coördinatoren positief stemt, is dat zij de jongens zien groeien door de training.

Knelpunten in de uitvoering

Door de medewerkers van Rutgers worden vijf knelpunten in de uitvoering van RL genoemd. Allereerst kost de verslaglegging voor RL veel tijd, meer dan ervoor staat. Daarnaast lopen trainers ertegenaan dat jongens de vragen van de lijsten die zij moeten invullen niet altijd goed begrijpen of verkeerd interpreteren. Ook is het invullen van de succes thermometer voor (sommige) jongens lastig, omdat ze geen concreet voorbeeld kunnen bedenken van een risicovolle situatie waarmee ze in de afgelopen week zijn geconfronteerd. De motivatiethermometer wordt volgens een trainer vaak sociaal wenselijk ingevuld. Het derde knelpunt heeft betrekking op de inhoud van de training. Trainers vinden niet alle werkvormen even goed werkbaar/toepasbaar in de praktijk. Daarnaast vinden enkele trainers het jammer dat het programma van RL zo strikt is en dat er in vergelijking met de oude Leerstraf Seksualiteit minder ruimte is om eigen creativiteit of methodieken in te zetten. Het vierde knelpunt heeft betrekking op de kwaliteitseisen waaraan de trainers dienen te voldoen. Opgemerkt is dat de vereiste scholing en ondersteuning niet in verhouding staat tot het (geringe) aantal trainingen dat door trainers wordt gegeven. Het laatste knelpunt betreft de doelgroep van RL. Gesignaleerd wordt dat een aangepaste versie van RL voor jongeren met een licht verstandelijke beperking gewenst is, omdat het bij deze jongeren veel tijd kost om zaken helder te krijgen. Raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen sluiten zich bij dit laatste punt aan. Daarnaast spreken raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen hun behoefte uit aan terugkomdagen/verdieping op het gebied van afname van de J-SOAP D en zedenzaken. De knelpunten die coördinatoren taakstraffen inbrengen gaan meer over het trainingsproces. Door enkele coördinatoren taakstraffen wordt ervaren dat trainingen vaak onderbroken worden door vakanties van trainers. Daarnaast wordt de lange periode tussen het delict en de start van RL als knelpunt genoemd. Tot slot merkt een coördinator taakstraffen op moeite te hebben met het delen van privacygevoelige informatie met de trainers, zoals het proces-verbaal.

Haalbaarheid doeltreffendheids- en effectstudie

Een doeltreffendheidsstudie moet inzicht bieden in welke mate de programma-doelen van de interventie worden behaald. Voor wat betreft de context en uitvoering van de interventie, is de programma-integriteit in voldoende mate op orde om een doeltreffendheidsstudie uit te voeren. Ook zijn alle gegevens van de voor- en nameting beschikbaar. De voor- en nameting bestaat uit een vragenlijst 'Wat jij voelt, denkt en doet' die de jongen bij aanvang van de eerste training invult en aan het eind van de evaluatiebijeenkomst (laatste bijeenkomst). Deze vragenlijst bestaat uit items over attitudes ten opzichte van seksuele dwang, zelfregulatie, seksuele interactiecompetentie, ervaren steun van ouders, ervaren toezicht van ouders en sociale wenselijkheid en sluit daarmee aan op de programmadoelen van RL. Een kanttekening die bij deze gegevens moet worden geplaatst, is dat uit de interviews met trainers naar voren komt dat de jongens de vragen soms niet goed begrijpen, verkeerd interpreteren of sociaal wenselijk invullen. In de nameting vult de trainer opnieuw de checklist in en daarbovenop beoordeelt de trainer in hoeverre de

jongen beschikt over kennis en vaardigheden om te kiezen voor niet-grens-overschrijdend seksueel gedrag. Tijdens de voormeting beoordeelt de trainer in hoeverre de jongen inzicht heeft in de factoren die hebben geleid tot het delict, in hoeverre de jongen inzicht heeft in de rol van negatieve invloeden uit de omgeving en groepsdynamische processen en in hoeverre de jongen gemotiveerd is voor gedragsverandering. Een groot knelpunt voor de haalbaarheid van de doeltreffendheidsstudie is echter dat de ingestroomde doelgroep in beperkte mate voldoet aan de inclusie- en exclusiecriteria. Wat de indicering en de advisering van RL betreft, is de programma-integriteit dan ook in onvoldoende mate op orde. Een ander knelpunt is dat bij het merendeel van de ingestroomde doelgroep (nog) geen follow-upmeting heeft plaatsgevonden.

In de effectstudie staat het einddoel van RL centraal. In de effectstudie wordt onderzocht of deelnemers van RL minder vaak recidiveren naar een zedendelict dan jeugdige zedendelinquenten die RL niet hebben gevolgd. Een knelpunt voor de effectstudie is het samenstellen van een controlegroep die vergelijkbaar is met de experimentele groep. Dit houdt verband met het hiervoor genoemde knelpunt ten aanzien van de indicering en advisering van RL. Op dit punt biedt een match op achtergrondkenmerken van de ingestroomde doelgroep en gepleegde delicten mogelijkheden.

Conclusie

Van de ingestroomde doelgroep voldoet slechts één jongen – die niet uitgesloten had hoeven te worden op basis van de exclusiecriteria – aan alle inclusiecriteria voor RL. Bijna veertig procent van de ingestroomde doelgroep scoort laag op het Algemeen Recidive Risico en het Dynamisch Risico Profiel. Dit betekent dat er een lichtere groep jongeren is ingestroomd dan beoogd. In de onderzochte potentiële doelgroep zijn er slechts drie jongens die voldoen aan de inclusiecriteria en die naar het lijkt niet uitgesloten hadden hoeven te worden op basis van de exclusiecriteria. Geconcludeerd kan worden dat de ingestroomde doelgroep beperkt voldoet aan de inclusiecriteria. Tegelijkertijd wordt de potentiële doelgroep niet onterecht uitgesloten, omdat deze doelgroep in grotere mate scoort op de exclusiecriteria. Bij de onderzochte potentiële doelgroep is substantieel vaker sprake van psychosociale problematiek en/of onderliggende psychopathologie of ernstige gedragsproblematiek.

De programma-integriteit voor de indicering en advisering is in onvoldoende mate op orde en dit heeft consequenties voor de haalbaarheid van de doeltreffendheidsstudie. De toekomstige onderzoekspopulatie is dan immers te klein. Bovendien is het voor de effectstudie moeilijk om een controlegroep samen te stellen die vergelijkbaar is met de experimentele groep.

Regioplan Beleidsonderzoek

Jollemanhof 18 (6e etage)

1019 GW Amsterdam

T 020 531 531 5

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl